

Parlar per no dir res, o per dir alguna cosa

Joan F. Mira
Institut d'Estudis Catalans
Universitat Jaume I

En la tradició bíblica i cristiana, que és encara —per quant de temps?— la nostra, «al principi era la paraula», o «existia» la paraula, *verbum, ho lógos*. I pareix que la paraula era Déu, o això pensava l'autor de l'evangeli de Joan, segurament influït per alguna forma de neoplatonisme o per corrents d'idees més o menys de moda en aquell temps. I sobre això, és clar, ens podríem enrotllar i estirar —per cert, han observat vostès que l'expressió *enrotllar-se* és ben recent, i que fa una generació o dues no existia?, deu ser que trenta anys endarrere la gent no s'enrotllava tant, no parolejava o parlotjava tant, que la logorrea ambiental, radiofònica i televisiva, no era una plaga tan estesa i tan aguda?, o que tothom era, com qui diu, més sobri d'expressió i més amant del discurs lineal i concret, no del discurs que s'enrotlla (com una persiana, com un plat d'espaguetis) i torna i torna i no trau cap a res?—, i començar aquesta intervenció, que no lliçó, com un exemple actiu del mateix tema del títol o del curs. Parlar i parlar, vagarejar amb els mots i les frases, pot ser un art, útil o inútil com tots els arts, estèticament atractiu o bé del tot desagradable, entretingut o pesat, molt bell o molt lleig, o el que vostès voldran: en qualsevol cas és un art molt antic, un art original, consubstancial amb l'espècie parlant que som els humans —els àngels parlen poc: més aviat canten himnes i fan música a les altes esferes.

Però si és cert que en la nostra tradició la paraula és el principi del món, no vol dir que siga una veritat universal, ni un misteri de fons de totes les cultures. Per als redactors del llibre del Gènesi, Déu crea el món del no-res, i el crea amb la paraula: *fiat lux*, que es faça la llum, i apareix la llum, etcètera. Cosa que explica també el valor metafísic, teològic, de la paraula divina i revelada: en la Bíblia hebrea, en el nou testament, o en l'Alcorà. Déu ha parlat, poca broma, i la realitat correspon a les seues paraules: les coses són com Déu diu, i no seran mai ni podran ser de cap altra manera. Per això les paraules del llibre sagrat no es poden alterar: en la càbala, canviar un mot pot ser canviar el món; en l'islam, la paraula d'Al·là té només una llengua. Perquè en les religions del llibre, sempre es parla —i eventualment s'escriu allò que ha estat dit o dictat— per dir alguna cosa: no tindria sentit parlar per no dir res. Això també ho havíem heretat, segle rere segle, i potser també ho hem perdut.

En tot cas, no és sobrer recordar que, en la teogonia grega, el principi del món no és un Déu etern i personal que parla i crea: en el principi era el Caos, no la paraula-déu ni el déu de la paraula, i passar del desordre, la confusió total i la barreja, a l'Univers ordenat, al cosmos, no és un procés fàcil i sense greus conflictes i baralles entre la llum i la tenebra, entre la Terra i el Cel. El resultat final, el món dels déus olímpics, és la condició humana portada a la perfecció més que humana: una condició d'ordre natural i ordre civil, de justícia —si pot ser— i de bellesa, en la qual la paraula —la dels déus i també la dels homes— està plena de contingut i de sentit. D'ací venim, doncs, dels grecs —i dels romans— i d'un judaisme parcialment hel·lenitzat, que en diem cristianisme i església.

Dels molts invents dels grecs, la retòrica i la política no haurien de figurar entre els menors: dos invents perfectament lligats i complementaris, i lligats igualment al logos com a paraula i com a raonament. L'invent de la política vol dir l'invent de la ciutadania, del que ara en diríem «sobirania popular» i d'alguns detalls més que formen encara la base conceptual del que solem anomenar *democràcia*. I això, com vostès saben perfectament, funcionava a base d'assemblees, més o menys regulars, i amb un poder decisor en matèria de lleis, de càrrecs públics, de guerres i paus i de conflictes diplomàtics o jurídics. Funcionava sobre la base de l'habilitat de qui parlava per convèncer els seus oients, que eren també els votants. Dit d'una altra manera: la democràcia funcionava —i jo crec que funciona encara, si funciona— amb els instruments de l'art de la retòrica. És a dir, sobre l'habilitat de parlar en públic, amb un discurs eficaç i persuasiu. No vol dir que la claredat, el mètode ordenat d'exposició, els raonaments impecables i verços, tingueren sempre un efecte convincent i positiu: també Demòstenes ho recorda més d'una vegada en els discursos, quan es queixa que sovint els assistents a l'assemblea fan més cabal de les intervencions arravatades i buides que dels seus arguments tan raonables i tan sòlids (*demagògia*, òbviament, també és una paraula grega). En tot cas, l'anècdota biogràfica del mateix Demòstenes conta que quan era encara jove i aprenent feia esforços per parlar clarament, passejant per la platja amb un grapat de pedretes a la boca, i per imposar la seua veu a la remor de les ones de la mar: el discurs només era eficaç, doncs, si era pronunciat amb paraula clara i amb veu poderosa i vibrant. Era, no cal dir-ho, el llenguatge oral portant a l'eficàcia màxima tots els seus recursos. Demòstenes, certament, no parlava per parlar, parlava per dir coses (sobre la pau i la guerra, sobre la llibertat, sobre Filip II de Macedònia), però sabia que si no ho deia alt i clar, era com si no les digués. Farfallejar, trabucar-se, confondre els mots, és per a l'art de la retòrica un defecte radical: qui vol dir alguna cosa, i no sap com expressar-la amb claredat —parlem del fet de parlar, no d'escriure—, serà com si no diguera res; i qui parla de manera confusa, potser és que no té clar què vol dir. Aquest és el fonament clàssic de la retòrica, la qual retòrica, no ho oblidem, va ser també l'instrument de la república romana, de la pràctica judicial, i també de l'educació dels joves de casa bona des del temps de Demòstenes fins al de sant Agustí, i més endavant des dels segles XIV o XV fins ben entrat el segle XX. Curiosament, la sofística, vinguda de les ciutats jòniques d'Àsia Menor, no és de cap manera incompatible amb la gran retòrica atenesa: el sofista (en el «pitjor» sentit del mot, ja que Sòcrates, gran parlador,

també era tingut per sofista) potser no té com a objectiu la «veritat» —si és que tal cosa existeix—, però pretén dominar, com l'orador, unes certes habilitats per al discurs. El sofista que ensenya a argumentar s'ocupa també de l'eficàcia persuasiva del mateix argument: sempre es tracta de dir alguna cosa, siga a favor o en contra d'una tesi, per demostrar això o per rebatre allò; no es tracta mai de no dir res, no es tracta d'opinar confusament, no és acceptable el «bla bla bla». I aquesta és, també, la tradició dels clàssics.

L'orador, doncs, l'home que sap parlar en públic, i que sap parlar bé, és un dels models ideals de la història social i cultural d'Europa, i un dels models més antics i permanents. Saber parlar en públic, per a un públic —sovint un públic expert—, és des dels grecs i dels romans una alta qualitat humana. Que no consisteix simplement a saber «conversar», ni a opinar distretament, ni a ficar cullerada, ni a vagarejar confusament amb el llenguatge. Es tracta justament d'exposar tesis —que vol dir «posicions»: jo dic que això és així—, d'encadenar amb mètode —que vol dir «camí per anar d'ací fins allà»— idees i fets, d'utilitzar amb tècnica i sistema —amb «art», amb «ordre»— els arguments adients, inclosos els arguments *ad hominem*, i en definitiva de transmetre el propi pensament als oients i si pot ser convèncer-los. *Persuasions and performances* és el títol d'un magnífic volum sobre «cultura expressiva» d'un gran antropòleg i gran amic meu, James W. Fernandez, títol que em recorda que «persuadir» no sempre és el resultat d'una argumentació rigorosament racional i pels camins de la lògica, sinó que també —i sovint sobretot— pot ser el resultat d'una *performance*, d'una actuació: l'art de parlar davant d'un públic —en tant que siga un art— no rau només, per tant, en els recursos d'un mètode que en poguéssim dir «científic», sinó també en els més subtils recursos de l'escena. Qui parla de manera monòton, sense inflexions expressives en la veu, sense gestualitat adequada —fins i tot per ràdio, els gestos s'endevinen—, sense l'entonació que demana la sintaxi, i sobretot sense la consciència que la paraula és «vista» i escoltada pels oients, és a dir qui no afegeix la *performance* al discurs, sovint és també com si no parlara: si no «transmet» allò que diu, és com si no ho diguera, ja que al destinatari li arriba sense força i sense vida. I aquesta dimensió «teatral» és també part de la tradició de la retòrica. Parlar, per tant —parlar per a algun públic—, ha de significar no únicament dir alguna cosa, sinó dir-la de manera persuasiva. I aquest art de l'expressió i de la persuasió, ho torne a recordar, ha estat un dels més valorats i més activament influents en la història d'Europa. Que és una història, entre altres coses, d'advocats, predicadors, professors i polítics. No certament de locutors i de tertulians públics, almenys fins fa ben pocs anys. Confiam només que la història present no anul·le l'altra.